

Немає жодних сумнівів, що у всіх випадках, коли із засідання виборчої комісії видалялися представники ЗМІ, всі рішення були «вмотивованими». В підсумку демократичний принцип прозорості зводиться до «ДОЗВОЛЯЮ» чи «НЕ ДОЗВОЛЯЮ».

Отже, короткі висновки. Немає суттєвої різниці про що йде мова: про правила дорожнього руху, проведення спортивних змагань, чи про правила проведення виборів. І там, і там є одне спільне слово: ПРАВИЛА. Дотримання правил всіма без виключення створює правове поле. Недотримання – правовий нігілізм. Українські вибори взагалі, дочасні вибори у парламент зокрема, ще далекі до того поля, сподіваємось що хоч напрямок руху обраний правильно. Способів наблизити вибори в Україні до демократичних стандартів безліч. Однак актуальним залишається питання наявності політичної волі у політичній верхівки та бажання суспільства змінювати на краще себе та країну.

Використана література:

1. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П.Горбатенко; П 50 За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
2. Письма Плиния младшего. Литературные памятники. – М.: Наука, 1983. – 408с.
3. Закон України Про вибори народних депутатів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.

Козьма В. В. «Хронические заболевания» политических выборов в Украине

В статье анализируются внеочередные парламентские выборы в Украине. Главный акцент исследования сосредоточен на вопросах соответствия украинских выборов общим принципам демократической организации и проведения выборов, создании эффективных механизмов которые позволили бы их придерживаться. Подробно рассмотрены факты нарушений во время избирательной кампании и их последствия.

Ключевые слова: выборы, избирательный процесс, демократические принципы, этапы избирательного процесса.

Козьма В. «Chronic Diseases» of the Political Elections in Ukraine

The article analyzes the early parliamentary elections in Ukraine. The main focus of research is focused on the issues of compliance with the Ukrainian elections to the general principles of democratic organization and conduct of elections, the establishment of effective mechanisms that would allow them to adhere. Details considered violations during the election campaign and their consequences.

Keywords: election, the electoral process, democratic principles, the stages of the electoral process.

УДК 321.7:316.32

Максимоць В. Є.

ПОЛІТИЧНІ КРИЗИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ПЕРІОДУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НАТО: СПРОБА ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ

У статті проаналізовано концепції та підходи в трактуванні терміну «демократичний транзит». Визначено, що трансформація в Словаччині недемократичного режиму в демократичний пройшла три послідовні стадії. Охарактеризовано причини, характер та механізми вирішення політичних криз в Словаччині в умовах переходу до демократії на шляху вступу в ЄС та НАТО.

Ключові слова: демократичний транзит, перехід до демократії, політична криза, словацький досвід.

Трансформація недемократичних політичних режимів і перехід до демократії значного числа держав – це одна з найсуттєвіших складових сучасного світового політичного процесу. Одним з усталених виразів, що характеризують даний період, є поняття демократичного транзиту. Суспільно-політичний розвиток країн Центрально-Східної Європи відбувається в загальному контексті світових процесів, однією із сутнісних ознак яких є трансформація недемократичних режимів у демократичні. Цей процес супроводжується як вагомими успіхами у демократичному реформуванні, так і різноманітними кризами, спровокованими нестабільністю, пов'язаною із необхідністю ліквідації старих інститутів і створення нових, ефективних, що здатні відповідати вимогам демократичного суспільства.

Актуальність дослідження демократичного транзиту в Словаччині зумовлюється, передусім, відсутністю в Україні на поточний момент комплексного системного дослідження цього феномену.

Обрана тема дослідження є предметом уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників. Перехід до демократії, причини, умови та передумови такого переходу, а також проблема стійкого функціонування демократичного суспільства досліджувалися Р. Далем, Г. О'Доннелом, Т. Карозерсом, Д. Ростоу, Ф. фон Хайском, А. Пшеворським та іншими. Значний внесок у вивчення причин та проблем політичного транзиту зробили вітчизняні дослідники А. Колодій, Т. Бельська, В. Кобильник, О. Радченко, Л. Бунецький. Різні аспекти демократичного транзиту в країнах Центральної і Східної Європи розглядаються в працях українських дослідників О. Романюк, А. Митко та ін.

Мета статті – охарактеризувати особливості політичних криз у Словаччині в рамках концепції демократичного транзиту. **Завдання** дослідження відповідно охоплюють аналіз особливостей виникнення політичних криз в Словаччині в контексті демократичних перетворень на шляху до Європейського Союзу та НАТО.

Термін «демократичний транзит» вимагає встановлення низки критеріїв, до яких можна віднести причини, тривалість, періодизацію, зовнішньополітичний аспект та результати. Перехід до демократії (демократичний транзит) розуміється як тимчасовий процес. Політологи «демократичний транзит» трактують як процес трансформації посттоталітарних суспільств, що має на меті заснування політичної демократії [1].

Демократичний транзит – політичний процес, що відбувається в існуючому правовому полі держави та супроводжується зламом інститутів політичного режиму, що відживає, встановленням і зміцненням широкої мережі демократичних інститутів громадянського суспільства й посиленням демократичних функцій державно-владних структур. Сьогодні демократичним транзитом описують, як правило, позначаючи: причини, тривалість, періодизацію, внутрішньо- та зовнішньополітичні аспекти, результати. У транзитології існує чимала кількість доктрин, моделей та концепцій демократичного переходу, є розбіжності у визначенні його етапів чи фаз, їх змісту й сутності, місця й ролі держави у трансформаційних процесах тощо. Це обумовлюється як молодістю самого наукового напрямку, так і високим рівнем невідповідності теоретичних конструкцій практичним результатам демократичного транзиту країн різних регіонів та частин світу [2, с. 66].

Під «демократичним транзитом» розуміються поліморфні процеси переходу від одного суспільного і політичного стану до іншого, причому, як кінцевий результат, зовсім не обов'язково і навіть рідко виступає демократія. Однак, такі процеси характеризуються впливом наступних універсальних факторів, що дозволяють розглядати різноманітні за своїм характером і результатами демократичні транзити як складні елементи нинішньої глобальної демократичної хвилі: нормативне ставлення до демократії і масова привабливість демократичних ідеалів, економічна неефективність і делегітимізація авторитаризму, експериментування на практиці з демократичними інститутами й процедурами, сприятливе для демократизації міжнародне середовище й ін [3, с. 7].

У політичній науці при аналізі внутрішніх факторів демократичних транзитів сформувалися два основні підходи. Прихильники структурного підходу (С. Ліпсет, Г. Алмонд,

С. Верба, Д. Растоу, Р. Інглхарт, Л. Пай), виходять із того, що демократичні режими утворюються під впливом макрофакторів – фундаментальних якісних змін в усіх системах життєдіяльності соціуму. Прихильники процедурного підходу (О'Доннелл, Ф. Шміттер, Т. Карл, А. Пшеворський, Х. Лінц) вважають, що головними умовами переходу до демократії є характер панівних еліт, їхні політичні цінності та ідеали, найважливіші тактики і технології володарювання, які вони використовують. Успіх проекту «демократія» залежить від ступеня компетентності еліт, їхньої здатності і можливостей мобілізувати всі (також й людські) ресурси для досягнення поставленої мети [4]. У першому підході опорним чинником є держава та національні, соціально-економічні та культурно-ціннісні умови і передумови демократії, у другому – вибір та послідовність конкретних рішень та дій тих політиків, від яких залежить процес демократизації.

У ХХ ст. розроблено блок моделей демократичного переходу, пов'язаних з іменами А. Пшеворського, Ф. Шміттера, Г. О'Доннелла, Х. Лінца, С. Гантінгтона та ін. Так звана «класична» транзитологічна парадигма перехідний процес розглядає як послідовність трьох етапів: 1) лібералізація авторитарного режиму; 2) встановлення демократичного правління (демократизація); 3) консолідація демократичного режиму [5, С. 87].

Після 1989 р. – року демократичних зрушень у Центрально-Східній Європі і менш глибоких змін у суспільно-політичному ладі тогочасного СРСР, концепція «переходу» отримала новий імпульс. Масові політичні акції, спрямовані проти авторитарних і тоталітарних правителів, були названі «оксамитовими», тобто м'якими, ненасильницькими, безкровними революціями. Вони «не скидали самі по собі режимів та й не могли їх скидати. Але в ланцюгу інших подій вони забезпечували перехід влади від правлячих авторитарних еліт до демократично налаштованих контреліт, які у перспективі мали забезпечити заміну політичних, а у випадку тоталітаризму – і економічних інституцій, перехід до демократії і ринкових відносин. Тобто, «оксамитові революції» були вплетені в канву переходу і тільки в контексті переходу набували значення і сили [7, с. 18].

Аналізуючи досвід словацького переходу в теоретичних напрацюваннях відомих політологів, можемо зробити висновок, що перехід до демократії в Словаччині відбувався між кінцем 1990-х рр. та 2004 р. Такий погляд відповідає концепціям, широко представленим у науковій літературі щодо поділу переходу до демократії на три фази, під час яких відбувались процеси лібералізації авторитарного, демократизації поставторитарного та консолідації демократичного режимів.

Словаччина одна з перших країн колишнього соціалістичного табору стала державою з консолідованим демократичним політичним режимом, членом ЄС та НАТО. В ході демократизації цієї країни, за ліберальною моделлю (Д. Растоу, А. Пшеворський) державне управління дуже швидко адаптувалося до нових умов: дотримання політичних свобод і громадянських прав, демократичності політичного устрою. В Словаччині сформувалася біполярна партійна система, за якої урядову владу перебирають то право-, то лівоцентристські коаліції.

Практика демократичного переходу в Словаччині має свою специфіку, яка яскраво виражена в особливості трансформацій безпосереднього зв'язку з могутнім відродженням етнонаціональних проблем, що в чималому ступені визначає можливості, динаміку і перспективи процесу консолідації держави. Так, словакам вдалося здійснити прийняття домовленості й закласти підґрунтя нового режиму шляхом проведення вільних виборів, прийняття конституції, створення основних інститутів парламентської демократії. Секрет успіху того часу полягав у тому, що реформатори й законодавці мали у своєму розпорядженні продуману модель політичних реформ, знання важливих політичних технологій, досвід подібних перехідних процесів у Південній Європі й інших регіонах.

Порівняльний аналіз свідчить, що для успішних демократичних транзитів характерні в першу чергу послідовна політична демократизація, побудова і закріплення ефективних демократичних інститутів, а потім створення системи соціальних гарантій і посередницьких інститутів між державою і ринком [7]. Прикладом таких процесів є держава пострадянського

простору, зокрема і Словаччина, які проводять сьогодні трансформаційні зміни, сутність і масштаб котрих можна визначити як демократичний транзит.

Основною причиною зміни політичних режимів є політична та соціально-економічна криза в суспільстві. Політична криза – це розлад політичної системи, що супроводжується порушенням її нормального функціонування, пов'язане з відмовою значної частини громадян у підтримці керуючої організації. Населення висловлює недовіру виконавчої влади та правлячої партії, проявляє невдоволення здійснюваної в країні політикою. Це призводить до того, що система в подібних умовах не може успішно виконувати свої функції. Урядова криза є найбільш поширеним явищем, коли уряд втрачає авторитет, що призводить до невиконання його розпоряджень виконавчими органами. Його може супроводжувати зміна лідерів або форм правління. Парламентська криза виражається в зміні співвідношення сил у законодавчих органах, коли дії парламенту розходяться з думками більшості громадян країни. У результаті відбувається розпуск існуючого органу законодавчої влади та проведення нових виборів. Криза конституційний пов'язаний із закінченням дії основного закону, коли він втрачає легітимність і виникає необхідність у його перегляді.

Політичну кризу визначають як нездатність органів державної влади оперативно й ефективно реагувати на запити суспільства, розв'язуючи існуючі та запобігати появі нових політичних конфліктів, що призводить до стану напруги між політичною системою та її навколишнім середовищем і, як наслідок, зумовлює політичну нестабільність, приводячи в дію механізм делегітимізації та занепаду політичного режиму [8, с. 4].

Навесні 1999 р. в Словаччині спалахнула політична криза, пов'язана з відсутністю (з 2 березня 1998 р.) президента країни: Міхал Ковач, обраний парламентською більшістю в 1993 р., вступивши в конфлікт з прем'єр-міністром країни В. Мечіаром, залишив свою посаду. Коли 1998 р. стало очевидно, що, найімовірніше, до влади прийде опозиція, Мечіар і Слота зробили все можливе, аби зберегти в судах та прокуратурі своїх людей і не допустити розслідування політичних убивств того періоду. Ще перед тим Мечіар намагався усунути єдиний незалежний осередок влади, тобто президента Міхала Ковача. Звідти й найголовніші скандали тих років з участю спецслужб: викрадення сина президента і вивезення його до австрійського Гайнбурга та вбивство невігідного свідка Роберта Реміаша. Насамкінець Мечіар скористався нетривалим періодом, коли виконував за сумісництвом обов'язки президента, й насадив своїх людей до судів та прокуратури, а також проголосив амністію для осіб, причетних до найгучніших скандалів.

Зазнавши поразки на парламентських виборах у вересні 1998 р., Мечіар заявив про свій відхід з політичної сцени, але після прийняття словацьким парламентом у січні 1999 р. рішення про проведення прямих всенародних виборів президента висунув свою кандидатуру. Його опорою стала парламентська опозиція, головним чином Рух за демократичну Словаччину, що набрав найбільшу кількість голосів. Оponentом виступив мер Кошиць 65-річний Рудольф Шустер, в минулому – голова словацького парламенту в ЧССР, член центрального комітету Компартії Словаччини. Шустер, кандидат урядової коаліції, здобув у другому турі виборів (30 травня 1999 р.) 57% голосів, в той час як Мечіар – 32%. Вибори президента зміцнили позиції парламентської більшості, а також посилили прозахідний курс країни у зовнішній політиці [9].

Хоча від 1998 р., коли владу перебрала до рук демократична коаліція, минуло багато років, виразки старої системи даються взнаки досі. Два чергові кабінети Мікулаша Дзурінди (1998-2006 рр.) були зосереджені на економічних реформах та прискореній інтеграції з ЄС і НАТО, а на впорядкування юстиції їм забракнуло часу. Правда, проблема мафії розв'язалася сама собою, – найвпливовіші лідери просто повбивали одне одного, а під кінець вдалося посадити самого мафіозного боса Чернака, який потім у суді свідчив проти своїх давніх колег. Проте політична корупція залишилася, а символом розкладу юстиції стали дві особи, які гарантували недоторканність людям старої системи: голова Найвищого суду Штефан Гарабін та генеральний прокурор Доброслав Трнка.

У такій ситуації не дивно, що усунення Трнки стало для владної команди завданням номер один. Тим паче що його каденція закінчилася, а переобрання Трнки на другий термін було б політично неприйнятним. Адже виборці хочуть не чергових економічних реформ (їх тут уже було достатньо), а передусім повернення справедливості.

Після виборів 10 червня 2010 р., незважаючи на більшість, яку мають правоцентристські партії, президент Словаччини Іван Гашпарович дав можливість чинному лівоцентристському прем'єр-міністру Роберту Фіцо спробувати сформувати коаліцію. 7 липня 2010 р. Фіцо, не зумівши сформувати новий уряд, подав у відставку. Новим прем'єр-міністром стала Івета Радічова, яка отримала імідж рішучого борця проти корупції.

Політична криза торкнулася правого кабінету Івети Радічової, коли партія-учасниця урядової коаліції «Солідарність і Свобода» не погодилася з фінансовими ініціативами Євросоюзу, які обстоювала Радічова. Вони мали посилити повноваження тих інституцій, які могли б забезпечити фінансову стабільність Європейського Союзу (у Словаччині цей пакет документів відомий під назвою «Євровал»). У жовтні 2011 р., після невдалих спроб погодити документ, Радічова пов'язала «євровальне» голосування в Національній Раді з вотумом довіри її уряду. З присутніх 124-х народних посланців «за» висловилося лише п'ятдесят п'ять [10]. На підставі таких даних президент Словаччини Іван Гашпарович відкликав уряд, доручивши йому далі виконувати свої функції, доки не відбудуться нові парламентські вибори.

Однак ключову роль в оголошенні дострокових виборів зіграв корупційний скандал, пов'язаний із центристами та правими політиками, коли були в інтернеті оприлюднені документи, що містили звинувачення у зв'язках із місцевою фінансовою групою Penta, яка давали хабарі більшості партій у правоцентристському уряді 1998-2006 рр. Мікулаша Дзурінди.

Отже за загальними правилами, трансформація в Словаччині недемократичного режиму в демократичний пройшла три послідовні стадії: лібералізації недемократичного режиму, встановлення демократичного правління, консолідації демократичних інститутів, звання суспільства до нових політичних механізмів.

Перша з них є підготовчою, а наступні своїм змістом мають власне перехід, тобто вони характеризуються домінуванням демократичних процедур та інститутів, які, проте, ще не є стійкими. З набуттям ними стійкості перехідний період закінчується і держава стає демократичною.

Лібералізацію авторитарного режиму пов'язують переважно з кризою легітимності, яка виникає під впливом зовнішніх чинників, наприклад, смерті диктатора чи поразки у війні. Інша стадія переходу – встановлення демократичного правління – передбачає утворення демократичних інститутів у органах державного управління та їхню легітимізацію, адже не завжди нові інститути влади визнаються і сприймаються громадянами та відповідають політичній системі держави. Проте ця стадія не завжди приводить до консолідації демократичного політичного режиму. Основною вимогою для більшості концепцій демократичних змін є досягнення консолідованого суспільства, що базувалося б на демократичних ідеалах. Цілком очевидним є факт досягнення рівня консолідації демократії в Словаччині.

Використана література:

1. Бельська Г. В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу [Електронний ресурс] / Г. В. Бельська. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/20082/doc/1/09.pdf. – Назва з титул. екрану.
2. Радченко О. Демократичний транзит, як механізм реформування державного управління: світові моделі та проблеми застосування [Текст] / О. Радченко // Науковий вісник: Демократичне врядування. – 2009. – Вип. 3. – С. 65–72.
3. Марчак О. М. Демократичний транзит у посткомуністичних країнах: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 2300.02 «Політичні інститути та процеси» [Текст] / О. М. Марчак; Одеська національна юридична академія. – О., 2007. – 20 с.

4. Кобильник В. Особливості демократизації посткомуністичних суспільств [Електронний ресурс] / В. Кобильник. – Режим доступу: <http://postua.info/kobylnyk.htm> – Назва з титул. екрану.
5. Колодій А. До питання про політичний режим в Україні (спроба транзитивного підходу) [Текст] // Сучасність. – 1999. – № 7-8. – С. 84-96.
6. Колодій А. Транзитологічна парадигма суспільних змін у світлі Помаранчевої революції [Текст] / А. Колодій // Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу 2004-2007 рр. – Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія «Політичні науки». Випуск 3. – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія». – 2008. – С. 7-24.
7. Митко А. М. Демократичний транзит як джерело інформаційної безпеки [Електронний ресурс] / А. М. Митко – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?.pdf_ – Назва з титул. екрану.
8. Клим І. М. Політична криза: аналіз і технології врегулювання в сучасній Україні: автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» [Текст] / І. М. Клим; Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів, 2011. – С. 18.
9. Politická kultúra na Slovensku / Martina Eliášová [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pulib.sk/web/.../Eliasova.pdf>. – Назва з титул. екрану.
10. Kríza eurozóny: Proeurópsky obrat Slovenska – a čo za to? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zahranicnapolitika.sk/kriza-eurozony-proeuropsky-obrat-slovenska-a-co-za-to/> – Назва з титул. екрану.

Максимец В. *Политический кризис в Словацкой Республике периода демократического транзита на пути в Европейский Союз и НАТО: попытка политического и юридического анализа.*

В статье проанализированы концепции и подходы в трактовке термина «демократический транзит». Определено, что трансформация в Словакии недемократического режима в демократический прошла три последовательные стадии. Охарактеризованы причины, характер и механизмы решения политических кризисов в Словакии в условиях перехода к демократии на пути вступления в ЕС и НАТО.

Ключевые слова: демократический транзит, переход к демократии, политический кризис, словацкий опыт.

Maksymets V. *Political crisis in the Slovakia's democratic transit period on the way to the European and NATO: attempt of political and legal analysis.*

The article analyzes the concepts and approaches in the interpretation of the term «democratic transit». Determined that transformation in Slovakia undemocratic regime in the Democratic passed through three successive stages. Characterized causes, nature and mechanisms to resolve political crises in Slovakia in the transition to democracy on the way to joining the EU and NATO.

Keywords: democratic transit, transition to democracy, the political crisis, the Slovak experience.